

1910.—Ο'Ι. Μεταξᾶς λοχαγός.

Ιωάννης
Μεταξᾶς

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΤΟΥ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

★ ★

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΧΡ. ΧΡΗΣΤΙΔΗ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ

ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"

1913-1914

ΤΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1913 ΚΑΙ ΤΗΣ
ΕΚΡΗΞΕΩΣ ΤΟΥ Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΜΕΣΟΛΑΒΗΣΑΝΤΑ ΓΕΡΟΝΤΑ

Τη Δευτέρα, 5 Αύγουστον 1913 (π.ημ.) δ Στρατηλάτης Βασιλιάς Κωνσταντῖνος αποβιβάστηκε στὴν ἔξεδρα τοῦ Νέου Φαλήρου, καὶ στὶς 5.30' τὸ ἀπόγευμα ἔκανε τὴν θριαμβευτικὴ τὸν εἰσόδο στὴν πρωτεύουσα τῆς διπλασιασμένης Ἑλλάδας.

Ἡ συνθῆκη εἰρήνης τῶν συμμάχων Ἑλλάδας, Ρουμανίας καὶ Σερβίας μὲ τὴν νικημένη Βουλγαρία εἶχε ὑπογραφεῖ στὸ Βουκουρέστι τὴν 28 Ιουλίου 1913. Μὲ τὴν Τουρκία, εἶχε ὑπογραφεῖ δύο μῆνες νωρίτερα ἡ συνθῆκη τοῦ Λονδίνου (17/30 Μαΐου 1913), ποὺ δύως δὲν ἔλιεσ δραστικὰ τὶς διαφορὲς τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν νικημένη Αὐτοκρατορία.

Πάντως, δ ἐλληνικὸς λαὸς ἔζησε τότε μέρες ἐνθυσιασμοῦ καὶ περηφάνειας, ἐπίζοντας νὰ γνωρίσει καὶ μέρες γαλήνης, ποὺ δύως δὲν εἴται γραφτό τον νὰ τὶς δεῖ ἐπὶ χρόνια.

Κατὰ τὰ μέσα Αύγουστον, δ Βασιλιάς ἔφυγε γὰρ ταξίδι ἀναψυχῆς στὴν Εὐρώπη, ποὺ ἐποδέιτο νὰ μήν περάσει ἀπαρατήρητο. Τὴν 24 Αύγουστον, ἀπαντώντας στὸν Κάιζερ, ποὺ τοῦ εἶχε ἐπιδώσει τὴν γερμανικὴ στραταρχικὴ ὁρδό, δ Κωνσταντῖνος ἔκανε τὴν πολύνορτη δήλωσή του, ἀποδηνούτας στὴ γερμανικὴ δικῆ του καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἐκπαίδευση τὶς νίκες τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἐντυχῶς, δ γαλλικὴ δυσφορία διασκεδάστηκε προσωρινὰ μὲ τὸ ταξίδι ποὺ δ Κωνσταντῖνος ἔκανε ἀμέσως κατόπι σὸν Παρίσιο. Οἱ ἐκκρημότητες μὲ τὴν Τουρκία ἀνάγκαζαν τὴν κυβέρνηση ν ἀναβάλλει τὴν ἀποστράτευση, καὶ αὐτὸ δημιούργησε δυσφορία στὸν στρατό. Χρειάστηκε νὰ παρακληθεῖ δ Βασιλιάς νὰ ἐπιταχύνει τὴν ἐπιστροφή του. Γύρισε στὴν Αθήνα τὴν 21 Σεπτεμβρίου καὶ τὴν 26 ἔφυγε σὲ δεκαήμερη περιοδεία στὶς Νέες Χῶρες, διόπι κυρίως βρισκόταν δ στρατός.

Τὴν ἥδια ἐκείνη μέρα, εἶχε ὑπογραφεῖ τὸ διάταγμα τοῦ προβιβασμοῦ τοῦ I. Μεταξὺ σὲ ἀντισυνταγματάρχη. Εἴται δ δεύτερος βαθμὸς ποὺ δικαιολογημένα εἶχε κερδίσει στὴ διάρκεια τῶν Βαλκανικῶν πολέμων.

Οἱ μῆνες ποὺ ἀκολούθησαν γίνονταν διοέντα δυσκολότεροι. Δυὸς προβλήματα - πληγὲς βασάνιζαν τὸν Ἑλληνισμὸ καὶ τὴν κυβέρνησή του. Μὲ τὸ ἀρχόδο 3 τῆς Συνθῆκης τοῦ Λονδίνου, οἱ Μεγάλες Δυνάμεις εἶχαν ἀναλάβει νὰ δρίσουν τὰ σύνορα τοῦ νεογέννητου βαλκανικοῦ κράτους - τῆς Ἀλβανίας. Οἱ Ιταλοὶ καταπολεμοῦσαν ἀδιάλλακτα κάθε ἐπέκταση τῆς Ἑλλάδας πρὸς τὴν Ἀδριατική. Οἱ Ἡπειρῶτες δὲν δέχονταν νὰ ὑποδουλωθοῦν στὸν "Αρβανίτες. Ετοι, ἀρχισε τὸ θλιβερὸ δρᾶμα τῆς Βόρειας Ἡπείρου, ποὺ μένει πάντα ἀλιτο γιὰ τὸν Ἑλληνισμό.

Τὸ δεύτερο πρόβλημα εἶται ποὺ ποὺ ἐπικίνδυνο. Μὲ τὸ ἀρχόδο 5 τῆς ἥδιας συνθῆκης, οἱ ἔδιες Δυνάμεις ἀνέλαβαν νὰ κανονίσουν καὶ τὴν τύχη τῶν τουρκικῶν νησιῶν τοῦ Αλγαίου. Γιὰ νὰ κάνουν λιγότερο αἰσθητὴ τὴν καταπάτηση τῶν ἐλληνικῶν δικαιών στὴ Βόρεια Ἡπειρο, οἱ Δυνάμεις ἀποφάσισαν νὰ παραχωρήσουν στὴν Ἑλλάδα τὰ τρία μεγάλα νησιά Μυτιλήνη, Χίο καὶ Σάμο. Ἡ Τουρκία, διόπι κυρίως βασιλικῆς περιοδείας

φανατικότεροι τῶρα ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, δὲν παραδέχηκε τὴν ἀπόφαση αὐτῆς. Ἐπιδίωκε ν ἀποκτήσει τὴν ναυτικὴ ὑπεροπλία πάνω στὴν Ἑλλάδα. Εἶχε ηδη παραγγείλει στὴν Ἀγγλία ἵνα πρώτοι νιργέντων 23.000 τόννων - τὸ Ρεσαντιέ, ποὺ καθελκύστηκε τὴν 21 Αὔγουστον 1913. Εἴται ποὺ ἴσχυρότερο ἀπὸ τὸν Ἀδέρωφ μας.

Τὴν 28 Σεπτεμβρίου 1913, πρωτοδημοσιεύτηκε στὶς ἐφημερίδες ἡ εῖδηση πὼς ἡ Τουρκία διαπραγματεύταν ν ἀγοράσει κι ἔνα δεύτερο για την πρότερη, ποὺ κατασκευαζόταν κι αὐτὸ στὴν Ἀγγλία γιὰ λογαριασμὸ τῆς Βραζιλίας.

Ἡ εῖδηση προκάλεσε φυσικὰ στὴν Ἑλλάδα μεγάλη ἀναταραχή, ποὺ ἐπιδεινώθηκε πολὺ ὅταν, τὴν 10 Δεκεμβρίου 1913, ἀνακοινώθηκε ἐπισήμως πὼς ἡ ἀγορὰ τοῦ Ρίου Ιανέτρου εἶχε κλείσει καὶ τὸ θωρηκτὸ μετονομάστηκε Σουλτάν Όσμαν. Ἐπρόκειτο νὰ εἴναι ἐτοιμα μετὰ ἑξη μῆνες.

Ἡ ἀγωνία τοῦ κόσμου ἔφτασε στὸ κατακόρυφο. Οἱ σχέσεις μὲ τὴν Τουρκία δὲν ἔδειχναν καλυτέρεψη, παρὰ τὴν ὑπογραφὴ τῆς Συνθῆκης τῶν Αθηνῶν τῆς 31 Οκτωβρίου/13 Νοεμβρίου 1913, ποὺ δύως ἀφίστητο τὸ ζήτημα τῶν νησιῶν.

Τὸ 1914 ἀρχίζει μὲ κακοὺς οἰωνούς.

Ο Βενιζέλος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὶς τελευταῖς μέρες τοῦ Δεκέμβρη 1913, κι ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν Ρώμη, ἔκανε μιὰ περιοδεία σὲ διεσπαρμένες τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ποὺ κατέληξε στὴν Πετρούπολη. Ἐξασφάλισε τὴν εὔνοια δὲν περίπου στὴν ὑπόθεση τῶν νησιῶν, αὐτὸ δύως δὲν ἔλυτε τὸ πρόβλημα. Ἡ Ἑλλάδα ζούσε μὲ τὸν ἐφιάλτη τῆς τουρκικῆς ναυτικῆς ὑπεροπλίας. Διάφοροι λόγοι, σοβαροί καὶ μή, εἶχαν κάνει τὴν ἐλληνικὴ κυβέρνηση νὰ καθυστερήσει στὴν ὑπόθεση αὐτῆς, κι οἱ ἐπικρίσεις ἐναντίον τῆς γίνονται διολέντερες.

Τὴν 6 Μαρτίου 1914, δ ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν Κ. Δεμερτζῆς, ἀπαντώντας σὲ μιὰν ἐπερώτηση, δήλωσε στὴ Βουλή πὼς ἡ κυβέρνηση εἶχε ἀποφασίσει ν ἀγοράσει τρία νησιῶν τοῖς εῦδομοις καταδρομικά καὶ τὰ ἀνάλογα μικρὰ σκάφη. Πρόσθετες πὼς εἶχε ηδη κάνει καὶ σχετικές παραγγελίες, τὶς δύοτες δύως ἡ κυβέρνηση δὲν ἔκρινε σκόπιμο νὰ ἐκθέσει, οὕτε συνεπῶς καὶ νὰ καταθέσει τὶς σχετικὲς συμβάσεις. Ἐπρόκειτο γιὰ μπλόφα κακῆς ποιότητας, ποὺ δὲν ικανοποίησε κανέναν. Πλοῖα γιὰ ἀγορὰ δὲν βρίσκονταν. Χρειάστηκε νὰ περάσουν ἀλλοι τρεῖς μῆνες γιὰ νὰ πράγματοποιηθεῖ, τὴν 12 Ιουνίου 1914, ἡ ἀγορὰ τῶν δύο παλιῶν διερικανικῶν θωρηκτῶν Αϊντάχο καὶ Μισσισίπη - δηλαδὴ τοῦ Κιλκίς καὶ τῆς Λήμνου. Ἡ ἀγορὰ αὐτὴ δὲν ἔλυτε τὸ πρόβλημα, ἀλλὰ καθησυχάσει κάπως τὴν κοινὴ γνώμη.

Στὸ μεταξὺ δύως, δ κίνδυνος τοῦ πολέμου γινόταν διολέντα μέρεστερος, ἐπειδὴ οἱ Νεότουρκοι εἶχαν ἀρχίσει ἀδυνάτητος διωγμούς τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Μ. Ασίας. Εἴται δ ἀπάντησή τους στὴν προσάρτηση τῶν νησιῶν.

Ἡ ἀγανάκτηση διόλκησε τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ εἶται ἀσυγκράτητη. Ο Βενιζέλος, μιλώντας στὴ Βουλή κατὰ τὸ τέλος Μαΐου, ἔδωσε μιὰν αὐστηρὴ προειδοποίηση στὴν Τουρκία. Ἐπρεπε νὰ λυθοῦν διωσδήποτες οἱ ἐλληνοτουρκικὲς διαφορὲς πρὶν γίνει διαθέσιμο τὸ νέο τουρκικὸ νιργέντων. Ἐντονες διπλωματικὲς μεσολαβήσεις κατέληξαν στὴ συμφωνία νὰ συναντηθοῦν στὶς Βρυξέλλες δ Μέγας Βεζέρης Σαΐτη Χαλήμ μὲ τὸν Ε. Βενιζέλο, ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Αθήνα γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ τὴν 8 Ιουλίου 1914. Ἡ συνάντηση δύως ματαιωθήκε μὲ τὴν ἔκρηξη τοῦ Πρώτου Παγκόσμιου πολέμου. Ἡ δολοφονία τοῦ Διαδόχου τῆς Αὐτοκρατοργαρίας ἀπὸ ἓναν Σλαύνο ἐπαγαστάτη ἔγινε τὴν 28 Ιουνίου 1914 (π.η.) τὴν 22 Ιουλίου (π.η.) δ πόλεμος εἶχε ηδη γενικευθεῖ.

Γιὰ δληνη τὴν περίοδο, ποὺ πάσι ἀπὸ τὴν 30 Ιουλίου 1913 στὴν ἀρχὴ τοῦ Μεγάλου Πολέμου, δὲν ὑπάρχει Ήμερολόγιο. Κι ἡ ἀλληλογραφία είναι ἐλάχιστη: δυό γράμματα τῆς 4 καὶ 12 Μαΐου 1914, ποὺ δ Μεταξῆς ἔγραψε στὴ διάρκεια μιᾶς βασιλικῆς περιοδείας

στὶς Νέες Χῶρες. Ἡ νέα σειρὰ ἐπιστολῶν του ὁ ἀρχίσει μόνο τὴν 16 Ἰουλίου 1914.

Πέντε δύμας χρόνια ἀργότερα, τὸν Ὀκτώβρη - Νοέμβρη τοῦ 1918, στὴν Κορσικὴ δύον τὸν κρατοῦσαν ἔξοιστο οἱ Γάλλοι, ὁ Μεταξᾶς ἔγραψε τὸ σημείωμα ποὺ ἀκολουθεῖ, καὶ στὸ δυοῖο ἔξιστορετὰ κυριώτερα γεγονότα αὐτῆς τῆς περιόδου.

Ἐδῶ δὲν πρόκειται πιὰ γιὰ ἄμεση καταχώρηση γεγονότων πρόσφατων, ἀλλὰ γιὰ ἀπομνημονεύματα, ποὺ συνεπάγονται μοιραῖα κάποιες ἀδύναμεις. Ἐκεῖ δπον βρισκόταν, ὁ Μεταξᾶς δὲν εἶχε στὴ διάθεσή του κανένα βοήθημα γιὰ νὰ σημειώνει τὶς ἡμερομηνίες μὲ ἀπόλυτη ἀκρίβεια. Ἐξάλλον, ἡ μνήμη του τὸν γέλασε σ' ἕνα - δυὸς σημεῖα, δταν λ. χ. ἔγραψε πῶς ὁ Βενιζέλος εἶταν ὑπονομός τῶν ναυτικῶν τὸ φθινόπωρο τοῦ 1913, ἐνῶ στὸ ὑπονομεῖο αὐτὸ δρισκόταν τότε ὁ Ν. Στράτος, ποὺ παρατήθηκε τὴν 8 Νοεμβρίου 1913 καὶ τὸν διαδέκτηκε ἀμέσως ὁ Κ. Δεμερζῆς. Ἐπίσης στὸ ζήτημα τοῦ τουρκικοῦ ντρέινοτ : στὴν πραγματικότητα, ἡ Τουρκία εἶχε ἥδη παραγγέλει ἔνα νιγέντινοτ, καὶ τὸ Πτο Ιανέζο, ποὺ ἀγόραστηκε τὸν Δεκέμβρη τοῦ 1913, εἶταν τὸ δεύτερο καὶ τελευταῖο (βλ. σελ. 231).

Αὐτὰ δύμας εἶναι ἐντελῶς ἀσήμαντα, κοντὰ στὴν ἀκρίβεια καὶ τὴ σαφήνεια, μὲ τὶς δύοτες ὁ Μεταξᾶς ἔξιστορετὰ πράματα. Καὶ περισσότερο ἀξιοσημείωτη ἀκόμα εἶναι ἡ προσπάθεια ἀντικειμενικότητας ποὺ καταβάλλει. Γιατὶ, ἐπιτέλους, τὴν ἐποχὴ ποὺ τὸ σημείωμα τοῦτο γράφηκε, ὁ Μεταξᾶς βρισκόταν ἥδη σὲ θανάσιμη ἀντίθεση μὲ τὸν Βενιζέλο, καὶ εἶχε τὴν πικρία, ποὺ καθρεφτίζεται μέσα στὸ Ἡμερολόγιο του, τὸ δυοῖο θὰ ξαναρχίσει λίγον καιρὸ ἀργότερα, πῶς οἱ Γάλλοι τὸν κρατοῦν ἔξοιστο καὶ μὲ αὐστηρὴ ἀστυνομικὴ παρακολούθηση, ποὺ τὴ θεωροῦσε ἀφόρητα ἔξεντελιστική.

Γιὰ νὰ συμπληρώσουμε τὸ Ἱστορικὸ τοῦ κρίσιμου αὐτοῦ ὀκταμήνου, προσθέσαμε διάφορες μελέτες κι ὑπομνήματα, ποὺ γράφηκαν ἀπὸ τὸν Μεταξᾶ στὸ διάστημα Σεπτεμβρίου 1913 - Ἰουλίου 1914. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτὰ θὰ φανοῦν κουραστικὰ στὸν μέσον ἀναγνώστη, ἐπειδὴ ἔχουν χαρακτήρα καθαρὰ στρατιωτικῆς μελέτης. Ἀκριβῶς ὅμως αὐτὸ τὸ γεγονός τὸν δίνει ἔξαιρετη σημασία, τὴν δποίαν θὰ ἐκτιμήσουν ἀναμφίβολα οἱ εἰδικοί. Ἀλλὰ κι οἱ ἀνειδίκευτοι θὰ ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ διαφωτιστοῦν σχετικὰ μὲ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ I. Μεταξᾶ πάνω σὲ ζητήματα ποὺ ἔπαιξαν μεταγενέστερα πρωταρχικὸ ρόλο στὴν πορεία τῶν ἐλληνικῶν γεγονότων.

Ἐγα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀξιοπρόσεκτα σημεῖα εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἀφορᾶ τὶς δυνατότητες ἐπιτυχίας μιᾶς ἐλληνικῆς ἐκστρατείας στὴ M. Ἀσία. Στὰ ἔγγραφα ποὺ δημοσιεύονται, καὶ ποὺ γράφηκαν α) ἀπὸ ἔναν Μεταξᾶ πεπεισμένο πῶς ὁ πόλεμος μὲ τὴν Τουρκία εἶταν ἀναπόφεντος κι ἔπειπε νὰ γίνει τὸ ταχύτερο, β) σὲ μιὰν ἐποχὴ ποὺ ὁ Μεταξᾶς βρισκόταν σὲ ἀπόλυτη δύμαφωνία μὲ τὸν Βενιζέλο, καὶ γ) ποὺ ὁ Παγκόσμιος πόλεμος δὲν εἶχε ἀκόμα ἔλθει νὰ παρεμβάλει στὶς ἰδέες τοῦ Μεταξᾶ ἀπόψεις γενικῆς πολιτικῆς καὶ ἴδιατερων συμπαθειῶν, ὁ Μεταξᾶς δεῖχνεται ἀντίθετος σὲ μιὰ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία γιὰ λόγους βαλκανικῆς πολιτικῆς, ποὺ ἔξακολουθοῦσαν νὰ ὑπάρχουν καὶ ἀργότερα.

Τὸ ὕδιο μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ καὶ γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐκστρατείας τῶν Δαρδανελλίων. Ὁ Μεταξᾶς, ποὺ εἶναι δὲ σιγηγήτης τοῦ σχεδίου, τονίζει εὐθὺς ἔξι ἀρχῆς, πῶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ τὸ ἀποτολμηθεῖ ἡ ἀπόβαση εἶταν τὸ στοιχεῖο τοῦ ἀπόλυτου αἰφνιδιασμοῦ, κι ἡ ἔξασφάλιση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὴ βονλαρικὴ πλευρά.

Οταν λοιπὸν θὰ ὑποστηρίξει ἀργότερα τὶς ἰδιες καὶ πάλι ἀπόψεις, μὲ τὴν ἐπιμονὴ ποὺ τὸν ἔφεσε στὴν δραστικὴ σύγκρουση μὲ τὸν Βενιζέλο, θὰ εἶχαν τὸ δικαίωμα οἱ ἀντίθετοι του νὰ τὸν ἐπικρίνουν, ἀν ὑέλουν, γιὰ λανθασμένες ἀντιλήψεις ἡ καὶ γιὰ ἔλλειψη τὸλμης ἔστω, ἀλλὰ τὰ κείμενα ἀποκλείουν νὰ τὸν κατηγορήσει κανεὶς βάσιμα γιὰ ἔλλειψη εἰλικρηνειας καὶ καλοποιίας. Ὁ Μεταξᾶς ἔμεινε συνεπῆς μὲ τὶς ἰδέες του, ποὺ τὶς εἶχε μορφώσει ὑστερα ἀπὸ προσεκτικότατη μελέτη.